

זבחים דף קב

{גדרו של משה רבינו אם היה ג"כ לוי}

לעיל קא, ב. משה רבינו כ"ג היה וחולק בקדשי שמים. ובגמ' להלן מבואר דנחלקו בזה אם היה כהן או לא, והנה, זה ודאי שמשה שימש כל ז' ימי המילואים, כמפורש בתורה, ורק רב מחדש שהיה למשה דין כהן, ולא רק במילואים אלא לעולם היה בו דין כהן, וכמבואר להלן גם בצרעת דמרים וכו', וכן כתבו התוס' בע"ז (לד, א) דמשה שימש כל מ' שנה במדבר לדעת רב, ע"ש. [ציינו בגליון הש"ס כאן]. ובקר"א הקשה מנ"ל שהיה כ"ג, אפשר היה אוכל ככהן הדיוט, ותי' דמסתבר כיון דבז' ימי מילואים היה משה משמש לבד מסתברא שלא ירד ממעלתו, וברצונו היה תלוי.

והראב"ד בתמיד (כו, א) הקשה על הא דשנינו שם בכ"ד מקומות יש חובת שמירה בבית המקדש, וילפינן דין שמירה ללוויים מהא דכתיב שמירה גבי משה שומרים משמרת המקדש וכו', ע"ש, ומבואר מזה דגם משה היה בכלל השומרים, ומזה ילפינן חובת שמירה ללוויים, וק' לרב דמשה היה כהן איך ילפינן משה דיש חובת שמירה ללוויים.

[והיינו, דאפי' אם היה ג"כ לוי סו"ס אינו ראייה דיש חובת שמירה ללוויים, דדלמא דין שמירת משה מדין כהונה שבו, ויותר נראה בכוונת הראב"ד כמבואר באחרונים בכמה מקומות, ע' בחי' הגר"ח בספרו (איסור"ב טו, ט) דכהן אינו לוי, שמשפחת כהונה הוי הפקעה למשפחת לווייה, וכן הוכיח המנחת חינוך (שצב, טו) מגמרא כתובות (כו, א) דכהן אינו בכלל לוי].

ובמשך חכמה (במדבר א, נ) עמד ע"ז מעצמו, וכתב דאה"נ בע"כ המשנה בתמיד כאידך תנא להלן דמשה לא היה כהן.

והראב"ד תי' דמאחר שמצינו להלן גבי מראות נגעים דבמקום דכתיב אהרן ובניו אין משה בכלל, א"כ ש"מ אינו כהן גמור, ושפיר ילפינן דין שמירתו מדין לוי כמבואר בפרשה.

ומבואר בראב"ד דההפקעה של אהרן ובניו לאפוקי משה אינו סתם גזה"כ שם, אלא הלכתא בגדר הכהונה, שאינו כהן גמור, וביאור דבריו, דאפי' אם משה יש לו דין כהן וקדושת כהן, סו"ס אין בו ייחוס של כהונה, ואינו ממשפחת כהונה, וממילא קדושת כהונה לחוד אינו סתירה להיות לוי, ורק משפחת וייחוס של כהונה הוא סתירה, ומאחר דאינו בכלל המשפחה אינו סתירה לדין לוי, ונמצא דבאמת היה לוי עם קדושת כהונה. ובמקדש דוד (סי' י סק"ה) הקשה על רש"י בערכין (יא, ב) דמבואר דמשה היה משורר מדין לוי, והלא לרב היה כהן, ואיך היה משורר, [וכהן שעושה עבודת לוי חייב מיתה]. וכתב המקדש דוד, דלדברי הראב"ד א"ש דבאמת לעולם היה ג"כ לוי, ורק היה לו ג"כ קדושת כהונה, ושפיר היה משורר.

וע' טעמא דקרא (פ' בהעלותך) שביאר עפ"ז נמי הא דמבואר בסנהדרין (קי, א) דמשה נתגלה כמו כל אחיו הלוויים, וא"א לומר שהוא כאידך מ"ד, דהתם הוא רב, ורב כאן הרי ס"ל דהיה כ"ג כל ימיו, ובע"כ כמבואר בראב"ד שהיה ג"כ לוי כמבואר בראב"ד, וע"ש שהאריך דלא דמי לאהרן דהוי כהן ולא לוי, אבל משה היה לוי וגם כהן.

{טעמים למה לא דחו דמשה קרוב הוא}

א"ת משה הסגירה משה זר הוא וכו' אהרן קרוב הוא. והעולם מקשים דגם על משה י"ל כן דהיה קרוב, ולמה חילקו בין משה ואהרן, והמהרש"א בח"א כתב דאה"נ ורק האמת אומר דמשה בין כך היה זר. ובברכת הזבח תי' דהתי' של אהרן דהיה קרוב אינו מוסכם כמבואר בתוס', וא"כ תי' בגמ' דמשה לכו"ע אינו רואה דהוא זר, ואהרן משום קורבה לחד מ"ד כמבואר בתוס'.

ויש תי' מפורסמת מהגרי"מ אוסטרובצא זצ"ל (מאיר עיני חכמים ח"א סי' יח) שתי' עפ"י הגור אריה (פרשת ויגש) דהגם דבעלמא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ"מ כלל ישראל בהר סיני לא היו כקטן שנולד ועדיין אסורים בעריות משפחותיהם. וביאר המהר"ל, דקטן שנולד הוא רק בגירות ברצון, אבל בכפייה ליכא דין קטן שנולד, וע' בזה בהקדמת השמעתתא (אות ט) מש"כ בדברי המהר"ל בזה.

ועפ"ז ביאר הגמ' כאן דבאמת משה רבינו לא היה בכלל הכפייה שלא היה תחת ההר אלא על ההר עם הקב"ה, ולכן לגבי משה היה גרות פשוט, ותו לא הוי בכלל קרוב עם מרים, ורק אהרן שהיה למטה תחת ההר בכפייה לא נעשה כקטן שנולד, ולכן אהרן הוא קרוב ולא משה.

{מחלוקת בפסול קורבה אם תלוי בכהן הרואה או בכהן המטמא}

קרוב הוא וכו'. הנה יש לחקור בדין קרוב דאינו רואה נגעי עצמו, על איזה חלק נאמרה, דבכל ראיית נגע יש ב' חלקים, יש ראייה לדינא לראות אם הוא נגע או לא, ויש הפסק והאמירה דצ"ל מפי כהן, וכהן ע"ה

בא ישראל ת"ח עמו ואומר לו ההלכות, והכהן ע"ה אומר טמא או טהור ע"פ הישראל ת"ח. ויל"ע באיזה חלק א"א להיות קרוב, האם על הראייה או על הפסק.

וכתב המנחת חינוך (קעב, יב) דיש להוכיח מגמ' כאן דהכל תלוי בפסק, דאם העיקר חסרון בראייה, א"כ יביא ת"ח ישראל ויראה נגע מרים, ואז אהרן יאמר טמא, אלא ודאי מוכח דעיקר ההקפדה בדין קרוב הוא על הפסק של טמא וטהור, והקרוב יכול לראות וכהן אחר ע"ה יאמר טמא או טהור.

וכבר מביאים דכן מפורש ברא"ש בפירושו בנגעים (פ"ב מ"ה) דנאמן הוא על נגעי עצמו וכהן ע"ה יאמר טמא או טהור. אבל ברמב"ם (פ"ט טומאת צרעת ה"א) משמע דדין קרוב הוא על כהן הרואה, וצ"ע א"כ למה א"א לישראל לראות ואהרן יאמר טמא.

וכתב החזו"א (נגעים ס"ד אות י) דבע"כ צ"ל מסוגיין גם הרמב"ם מודה להרא"ש דכהן המטמא יש בו חסרון של קרוב, והרמב"ם מוסיף דגם כהן הרואה יש בו חסרון קורבה, אבל סתימת הרמב"ם בזה צ"ע שלא הזכיר שדין זה נוגע גם לגבי כהן המטמא כדמוכח בסוגיין.

{יישוב קושיית התוס' מה הפסידה אהרן}

בתוס' תמהו כאן בהא דאיתא בספרי דאהרן אמר דאני מפסידה וכו', וקשה דכיון דהוא קרוב אדרבה הרי היא טהורה, ואינה הפסד.

וכתב הקר"א דרפואת וטהרת הנגע הוא רק ע"י הסגר וחליטה וטהרה, ובלא"ה לא יטהר הנגע לעולם, וע' עוד בעמק הנצי"ב (בהעלותך פסקא עז) עפ"י דברי החינוך דזכות ניהוג צרעת בטומאה עם כל הדינים גורם להרפואה, וממילא בלא"ה אין רפואה לייסורים הללו. ומפורש כן בראשונים, ראה רבינו בחיי סוף בהעלותך דקטן שנולד אין לו טהרה עולמית, והיינו אין לו רפואה עולמית, כיון דהנגע טהור, ממילא אין דרך להתרפאות ממנה, ע"ש בבעלי התוס' ועוד.

ובשאלת יעב"ץ (ח"א סי' קלח) חידש דכל הדין דבעינן כהן לטמא הוא רק בנגע ספק, אבל בנגע ודאי טמאה אפי' בלי כהן, ושפיר אמר אהרן דאני מפסידה דקרוב אינו רואה הנגעים ואין מי לטהרה, אבל היא טמאה ממילא אפי' בלי כהן כיון דהוי נגע ודאי, ע"ש.

ע"ב

{אם הוא טמא בשעת חלוקת קדשים האם חולק}

בסוגיא דטמא אינו חולק, בגמרא הובא דברי המשנה אפילו טמא בשעת זריקת דמים וטהור בשעת הקטר חלבים וכו', ודקדוק דאם טמא בשעת הקטר חולק, ודלא כאבא שאול. ובעיקר ההיכ"ח בזה יש לכאורה מחלוקת יסודית בין הח"ח והחזו"א, והוא מחלוקת בעיקר דין חלוקת קדשים, דהח"ח כתב בזבח תודה לעיל (צט, א), דלמסקנא דאינו תלוי בראוי לאכילה אלא בחלוקה ותלוי בראוי לחיטוי, א"כ אם אך ראוי לחיטוי חולק הגם דאינו ראוי עכשיו לאכול, והמחלוקת אבא שאול ורבנן היינו אם לדין ראוי לחיטוי בעינן גם ההקטרה או לא, ונוגע בכה"ג שנטמא בערב בשעת ההקטרה, דלרבנן מ"מ חולק ואפי' אם הוא טמא ואינו אוכל, מ"מ חולק, ולאבא שאול אינו חולק דבעינן טהור נמי בשעת הקטרה, אבל גם לאבא שאול אם היה טהור בשעת ההקטרה ושוב נטמא חולק ונותן לאחיו הכהנים, עכ"ד. ומבואר שנקט בפשיטות דלא בעינן שיהא ראוי לאכילה בפועל בכלל, ואם אך היה ראוי בשעת זריקה אפי' אם כעת אינו ראוי כלל לאכילה, מ"מ חולק, ויתן לאחיו הכהנים, ויש לו עכ"פ זכות חלוקה.

אבל בחזו"א (אבהע"ז סי' קמח קידושין נב, ב) כתב בפשיטות דיסוד דין חלוקת קדשים הוא רק לאכילה, ואינו זכות בעלמא שיש לו לחלוק, וכתב שם דאפי' אם הכהן אינו רוצה לאכול כבר אין לו זכות חלוקה, דאינו זכות שניתן להעברה, ויתן לכהן אחר, וע"ש דמה"ט מקדש בחלקו אינה מקודשת וכו', ע"ש בבי' דברי התוס' בקידושין שם. [ומדויק לשון המשנה לעיל (צח, ב) דטהור לאכול לערב, דכל דין חלוקה תלוי אם יש אפשרות לאכול לערב].

ולפי"ז ה"ה כאן אם הוא טמא וא"א לאכול אינו חולק לכו"ע, ורק נחלקו בכה"ג שעכשיו הוא טהור, וכגון שנטמא אחר הזריקה בשעת ההקטרה ביום, דעיקר מצות הקטרה לכתחילה ביום, וטבל והעריב שמשו ועכשיו הוא טהור, בכה"ג נחלקו. [וכמו כן טבל מטומאה דרבנן בלי הערב שמש], אבל אם הוא טמא עכשיו לכו"ע אינו חולק.

וע' ב"ק (קי, א) דכהן זקן שמביא קרבנו מתחלק לאנשי משמר כיון דא"א לו לאכול אין לו זכות משלו, ע"ש. ומבואר לכאורה להדיא דבעינן ראוי לאכילה בפועל כדי שיהיה לו זכות חלוקה, והתם הוא חידוש גדול דאפי' בהיכ"ח בעלמא ג"כ אין לו זכות חלוקה. ולדברי הח"ח התם אינו חולק דאינו ראוי בשעת

הזריקה והקטרה, ולעולם אם ראוי בשעת מעשה ואח"כ נעשה אינו ראוי לאכילה בפועל ג"כ חולק, ולחזו"א כה"ג אינו חולק.

ורק הגרי"ז כתב לעיל (חי' הגרי"ז ר"פ) דהתם הוא בדין חדש של זכות הכהן בהקרבת קרבן עצמו ע"ז בעינן ראוי לאכילה בפועל ממש, אבל בעלמא אפי' זקן חולק.

בעיקר מחלוקת אבא שאול ורבנן, הנה, בפסחים (נט, ב) מבואר דכל כמה דלא הוקטרו אימורים א"א לאכול הבשר, והגם דאינה מעכבת הנ"מ בליתנהו, אבל איתנהו מעכבים, ע"ש. ובביאור דין זה נחלקו הראשונים, דברמב"ם (פסולי המוקדשין פי"ח ה"ז) כתב דהאימורין מתירין הבשר לאדם, וע"ש במשל"מ דבתוס' לעיל (מג, א) מבואר דאינן מתירים דליתנהו אינה מעכבת, וא"כ הזריקה בלבד הוא המתיר, ע"ש, ובע"כ לתוס' הא דלא אכלו הכהנים הבשר עד אחר הקטרה הוא רק איסור בעלמא מצד הגברא. והנה, כתב הגרי"ז (לעיל יג, א) דלכאורה הביאור באבא שאול הוא דהאימורין הם מתירים, וע' שפ"א בביאור שיטת רבנן.

ושוב כתב הגרי"ז דאינו מוכח, די"ל דאפי' אם אינו מתיר מ"מ לא זכו עד אח"כ, וכמפורש ברמב"ם (מעשה הקרבנות ט, יא) לגבי חזה ושוק דאינן זוכים עד אחר הקטרה. וכן באמת מבואר במאירי בפסחים שם.

וא"כ י"ל דסברת אבא שאול הוא דמאחר דאין כאן זכיה עד ההקטרה ממילא תלוי גם בשעת ההקטרה, ולעולם אינו מצד דין מתיר שבו.

והנה, בשפ"א מספק"ל לאבא שאול, דזה ודאי לאבא שאול אם ליכא אימורין ואין מעכבים דהכל תלוי בזריקה, ויל"ע מה הדין אם נטמא אחר זריקה ושוב נטמאו האימורין, ואז אינה מעכבת וכל המתיר רק הזריקה, האם כה"ג מספיק לחלוק, דסו"ס ראוי לזריקה או לא. [וע"ש דלר' אשי דבעינן מתחילה ועד סוף סו"ס הרי נטמא].

ולנה"ל יתכן דתלוי בבי' טעמיה דאבא שאול, דאם הוא משום המתיר שבו, א"כ עכשיו דליכא מתיר של אימורין א"כ יש רק מתיר של הזריקה, וממילא תלוי רק בזריקה. אבל אם תלוי בשעת זכיה, א"כ שעת הזכיה היא בשעת טומאת האימורים ולא היה ראוי אז.

{הוכחה מסוגיין דבכור נאכל גם לנשים ועבדים}

פריך ר' אחאי וכו' מקום שיפה כוחי בבכור דכוליה דילי היא וכו', והיינו דניתן גם לנשיו ועבדיו, ומפורש כאן בגמ' דבכור מותר גם לנשיו ועבדיו, ולא רק לזכרי כהונה, והוא כפשטות הפסוק שיש לו דין כמו חזה ושוק. אבל ידוע דהרשב"א בנדרים (יא, ב) ומאירי שם הביאו מהראב"ד דס"ל דאינו נאכל אלא לזכרי כהונה בלבד, ע"ש, וע' היטב בראב"ד בהשגות (נדרים פ"א הי"א), ושם פי' הלח"מ רק דניתן לזכרים, אבל ברשב"א מפורש שנאכל רק לזכרי כהונה. וכן משמע ברש"י תמורה (ח, א) ובהגהות הגר"א שם, וצ"ע מכאן, וכן הקשה הגרי"ד בשיעוריו בתמורה.

ובעיקר הגמ' בבכור כבר תמה רש"י דבכור אינו ניתן בכלל למשמר אלא נותן הבכור מחיים לכל כהן שרוצה כמו פדיון הבן, והכהן הולך ומקריבו, ומה שייך כאן חילוק משמרות. ותי' דמ"מ לא יתן אלא לכהן הראוי לעבודה באותה שעה. והח"ח בזבח תודה (צט, א) הבין כפשוטו שהישראל לא יתן אלא לכהן טהור, ותמה ע"ז טובא מה נפק"מ בשעת נתינת הישראל אם הכהן טהור או לא, ומה שייך זה לסוגיא דראוי לעבודה, וצ"ע. [וע"ש משכ"ב].

אבל הגרי"ז בספרו (הלכות בכורות) ביאר דבאמת בכל בכור יש ב' דיני מתנ"כ, וכאן איירי מצד דין מתנ"כ השני, ע"ש, וביאר כן בדברי רש"י, וע"ע בכ"ז בקה"י (בכורות סי' כו).

לאונסו שאני. בדרישה (סי' פה אות א) הוכיח מכאן דלא רק הרהור מותר אל אפי' דיבור מותר, דהרי ראב"ש אמר כ"ז לרב, והקשה על השו"ע (פה, ב) שפסק דרק הרהור מותר. וכבר כתבו האחרונים, ע' משנ"ב שם (סק"ח) מברכי יוסף בשם הברכה"ז וצ"ק דראב"ש הרהר כן לעצמו בביה"כ, ואח"כ אמר כ"ז לרב בבית המדרש. ובשפ"א כתב ביאור מחודש דרב היה בביה"כ ולא ראב"ש, ע"ש.

ועכ"פ בדרישה למד מזה דאינו רק באונס אלא מותר וא"צ למנוע עצמו, [ולכן הבין דגם דיבור מותר הגם דודאי יכול לעכב עצמו], ובברכ"י דקדק כן מזה שתי לאונסו שאני, ולא לאונסו הוי. אבל במשנ"ב כתב דרק באונס מותר.

ובעיקר ההיתר כאן, ע' נשמת אדם (ס"ג סק"ב) שכתב דבשלמא לרבינו יונה (ברכות כ, ב) וכן בשערי תשובה לרבינו יונה (ש"ג אות מד) דהרהור רק מדרבנן, א"ש דלא גזרו במקום צער ואונס. אבל לרש"י בשבת (קנ, א) דאסור מה"ת וכ"ה ברא"ש (ברכות פ"ג סי"ד) מהיכ"ת להתיר, ע"ש.